

TEISMO MEDICINOS EKSPERTAS – LABIAU TEISĖJAS AR LIUDYTOJAS?

Alina Stimburytė, Evelina Jakštaitė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

3 kurso studentės

Saulėtekio al. 9, I rūmai, 10222 Vilnius

El. paštas: alina.stimburyte@tf.stud.vu.lt, evelina.jakstaite@tf.stud.vu.lt

Mokslinio straipsnio akademinė kuratorė vyr. lekt. dr. Laura Šivickaitė-Moldarienė

El. paštas: laura.sivickaite@tf.vu.lt

Mokslinio straipsnio praktinė kuratorė dr. Sandra Mažeikienė

El. paštas: sandra.mazeikiene@vtmt.lt

Anotacija: Šiame darbe nagrinėjama, ar teismo medicinos ekspertas baudžiamajame ir civiliniame procese yra labiau teisėjas ar liudytojas. Straipsnyje analizuojamos baudžiamosios ir civilinės bylos, teisėjų apklausos duomenys, siekiant nustatyti, kokią reikšmę šių bylų baigčiai turi teismo medicinos eksperto išvados.

Pagrindiniai žodžiai: Teismo medicinos ekspertas, ekspertizės aktas, nusikaltimai žmogaus gyvybei ir sveikatai.

Annotation: This paper examines whether a forensic expert is more of a judge or a witness in criminal and civil proceedings. It analyses criminal and civil cases and the data from the examination of judges in order to determine what impact the forensic expert's conclusions have on the outcome of these cases.

Keywords: Forensic expert, act of expertise, crimes against human life and health.

Įvadas

Darbo **aktualumą ir originalumą** lemia tai, kad teismo medicinos eksperto vaidmuo baudžiamajame ir civiliniame procese yra itin svarbus siekiant priimti teisingą sprendimą atitinkamoje byloje. Tokiais atvejais kyla klausimas, ar teismo medicinos ekspertas veikia kaip liudytojas, ar jo atliekamos funkcijos turi teisėjo veiklos bruožų, kai tam tikrais atvejais specialių medicinos žinių pagrindu pateikta išvada tampa teismo sprendimą nulemiančiu įrodymu. Teismų praktikoje ir teisės doktrinoje nuolat diskutuojama apie eksperto išvadų teisinę reikšmę ir jų vertinimo ribas.

Šio darbo **tikslas** – išanalizuoti ir pateikti atsakymą, ar baudžiamajame ir civiliniame procese, teismo medicinos ekspertas labiau veikia kaip teisėjas ar liudytojas.

Pagrindiniai šio **darbo uždaviniai**:

1. Nustatyti teisėjo, liudytojo ir teismo eksperto procesinę padėtį;
2. Išnagrinėti teismų priimtus baigiamuosius aktus baudžiamosiose ir civilinėse bylose ir įvertinti, kokią reikšmę turėjo teismo medicinos eksperto išvados bylos išnagrinėjimui;
3. Atlikti anketinę teisėjų apklausą, siekiant nustatyti, koks, teisėjų vertinimu, vaidmuo tenka teismo medicinos ekspertams.

Šio **darbo objektas** – teismo medicinos eksperto veiklos ypatumai ir jo vaidmuo proceso baigčiai.

Darbe naudojami sisteminis, analizės ir apklausos **metodai**. Sisteminis ir analizės metodai pasitelkti analizuojant teisės aktų nuostatas, teismų praktiką, teisės doktriną, teisės normų tarpusavio ryšį, teismų praktikos ir doktrinos reikšmę nagrinėjamam klausimui ir darant atitinkamas išvadas. Apklausos metodas naudotas, išsiunčiant apklausą Vilniaus apygardos teismo civilinių ir baudžiamųjų skyriaus teisėjams, kurių yra 49, gauti 8 atsakymai.

Šiame straipsnyje pagrindiniais **šaltiniais** laikytini proceso įstatymai – Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, taip pat Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas, bendrosios kompetencijos teismų baigiamieji aktai, L. Šivickaitės-Moldarienės darbai, kuriuose analizuotas tiek teismo medicinos eksperto vaidmuo, tiek jo įtaka / vaidmuo baudžiamojo proceso baigčiai, teisėjų apklausos duomenys.

1. Teisėjo, teismo eksperto ir liudytojo procesinis statusas

1.1. Teisėjas

Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) 109 straipsnyje įtvirtinta, kad teisingumo vykdymas yra išimtinai tik teisminės valdžios prerogatyva. Iš Konstitucijos 109 straipsnio, teisėjams kyla pareiga, įgyvendinant išimtinai teismų valdžiai priskirtą funkciją – vykdyti teisingumą, teisingai ir objektyviai išnagrinėti bylas, priimti motyvuotus ir pagrįstus sprendimus¹.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – Konstitucinis Teismas) jurisprudencijoje formuojama, kad konstitucinė teisingumo vykdymo nuostata negali

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 10 d. sprendimas. TAR, 2907; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 3 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 72-3595; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 113-5737; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 31 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 14-602; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. rugsėjo 17 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 108-4136.

būti suprantama tik formaliai – kaip sprendimo priėmimas teisme ar, apsiriboti išorinė teismų teisingumo vykdymo regimybe. Konstitucijos saugomas ir ginamas teisingumo principas reiškia, kad teismas bylose turi pareigą Lietuvos Respublikos vardu priimti sprendimus ir kitus baigiamuosius teismo aktus, kurie savo turiniu nebūtų neteisingi².

Antai baudžiamajame procese teisėjas turi priedermę veikti aktyviai, t. y. imantis visų procesinių priemonių, išsamiai atskleisti nusikalstamą veiką ir, tinkamai pritaikyti įstatymus, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas be kaltės nebūtų nuteistas³. Civiliniame procese teisėjas vykdydamas teisingumą yra nepriklausomas ir nešališkas arbitras, ištirdamas byloje pateiktus įrodymus bando kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp ginčo šalių⁴.

Taigi teisėjo priedermė tiek civiliniame, tiek baudžiamajame procese yra vykdyti teisingumą, priimant teisingą susiklosčiusiai situacijai baigiamąjį aktą.

1.2. Teismo ekspertas

Civiliniame ir baudžiamajame procese ekspertizė pavedama atlikti ekspertizės įstaigai arba asmeniui tais atvejais, kai nustatyti bylai reikšmingoms aplinkybėms reikalinga pasitelkti specialias mokslo ir (ar) technines žinias, kuriomis teisėjai, turintys teisinį išsilavinimą, nedisponuoja⁵. Teismo ekspertizės įstaiga, tai valstybės įstaiga ar jos padalinys, kurios pagrindinė paskirtis yra atlikti ekspertinius tyrimus⁶.

Specialiomis žiniomis, kuriomis disponuoja teismo ekspertai, yra laikomos: dėl išsilavinimo ir per specialų pasirengimą ar profesinę veiklą įgytos išsamios mokslo, technikos, medicinos, meno ar bet kokios kitos srities (išskyrus teisės srities), žinios, reikalingos ekspertizei atlikti⁷. 2014 m. gruodžio 12 d. Europos Komisijos teisingumo efektyvumui stiprinti rekomendacijose Nr. CEPEJ(2014)14 „Dėl teismo eksperto vaidmens procese Europos Sąjungos valstybėse narėse“ (toliau – CEPEJ

² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 113-5737; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 111-4549; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, 102-3957.

³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341. 1 straipsnis; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, 15-402.

⁴ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 36-1340. 2 straipsnis.

⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341. 208, 286 straipsniai; Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 36-1340. 212 straipsnis.

⁶ Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas (2002). *Valstybės žinios*, 112-4969. 5, 21 straipsniai.

⁷ Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas (2002). *Valstybės žinios*, 112-4969. 3 straipsnio 2 dalis, 22 straipsnio 2 dalis.

rekomendacijos) akcentuojama, kad teismo ekspertai negali būti įpareigoti taikyti bei aiškinti įstatymus ar, užsiimti faktų, kuriais grindžiamas teismo sprendimas, teisiniu vertinimu, nes teisės klausimai yra išimtinai tik teisėjo kompetencija⁸. Be to, iš CEPEJ rekomendacijų nuostatų galima daryti išvadą, kad teismo ekspertas gali būti apibūdinamas kaip teisėjo padėjėjas arba konsultantas, kuris, pasitelkdamas savo turimą išsilavinimą ir profesinę patirtį nustato ir pateikia teismui duomenis, kuriais remdamasis teisėjas gali atlikti objektyvų bylos aplinkybių tyrimą ir vertinimą⁹. Tik visapusiškai kompetentingas (eksperto kvalifikacijos lygis turi atitikti nagrinėjimo klausimo sudėtingumą) ir nešališkas ekspertas gali prisidėti prie bylai reikšmingų duomenų nustatymo ir teisingumo vykdymo proceso, todėl teismo ekspertui yra taikomi itin aukšti veiklos, kompetencijos, nepriekaištingos reputacijos ir nepriklausomumo reikalavimai. Teismo ekspertas turi: 1) turėti aukštąjį išsilavinimą, kuris atitiktų pasirinktą teismo ekspertizės rūšį; 2) būti išlaikęs teismo eksperto kvalifikacijos, teismo ekspertizės metodologijos, teisinių žinių (asmenims siekiantiems tapti teismo ekspertais) egzaminus; 3) būti pasirengęs įgyti teismo eksperto kvalifikaciją, jeigu teismo ekspertizės įstaigoje yra nustatytas toks reikalavimas ir, 4) būti nepriekaištingos reputacijos¹⁰. Ekspertas savo profesinę veiklą privalo grįsti nepriklausomumo, profesionalumo, profesinių sprendimų skaidrumo, sąžiningumo, nešališkumo, pagarbos teisės aktams ir asmenų teisėms, konfidencialumo, teisingumo ir tyrimo išsamumo principais¹¹. Tiek baudžiamajame, tiek civiliniame procese ekspertas turi pareigą atvykti ir jam pateiktais klausimais duoti objektyvią išvadą¹². Ši nuostata reiškia, kad atlikdamas ekspertizę ir pateikdamas ekspertinio tyrimo išvadas, teismo ekspertas turi būti nepriklausomas ir objektyvus, neturėti asmeninio išankstinio nusistatymo, vengti bet kokių asmeniškumų ir interesų konfliktų su proceso dalyviais – savo išvadas teismo ekspertas turi teikti remdamasis tik savo srities specialiomis žiniomis ir tyrimų rezultatais, kurie buvo gauti mokslškai patvirtintais, visuotinai pripažintais ir patikimais ar akredituotais tyrimo metodais, išsamiai ir nešališkai ištyrus visą ekspertiniam tyrimui pateiktą medžiagą ir duomenis¹³. Teismo ekspertas

⁸ 2014 m. gruodžio 12 d. Europos Komisijos teisingumo efektyvumui stiprinti rekomendacijos Nr. CEPEJ(2014)14 „Dėl teismo eksperto vaidmens procese Europos Sąjungos valstybėse narėse“. 4, 16, 17, 18, 20 punktai.

⁹ 2014 m. gruodžio 12 d. Europos Komisijos teisingumo efektyvumui stiprinti rekomendacijos Nr. CEPEJ(2014)14 „Dėl teismo eksperto vaidmens procese Europos Sąjungos valstybėse narėse“. 16, 17 punktai.

¹⁰ Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas (2002). *Valstybės žinios*, 112-4969. 6 straipsnis.

¹¹ Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas (2002). *Valstybės žinios*, 112-4969. 5 straipsnis.

¹² Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341. 87 straipsnis; Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 36-1340. 214 straipsnis.

¹³ Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas (2002). *Valstybės žinios*, 112-4969. 15, 16, 25 straipsniai; Teismo ekspertų profesinės etikos kodeksas, patvirtintas Teismo ekspertų veiklos koordinavimo tarybos 2014 m. vasario 24 d. sprendimu Nr. B-16 (2014). TAR, 2954. 8 punktas.

asmeniškai atsako už savo duotų paaiškinimų ar surašytų ekspertinių tyrimų išvadų pagrįstumą ir tikrumą¹⁴.

Apibendrinus, galima daryti išvadą, kad teismo ekspertas yra nepriklausomas, nešališkas ir veikiantis savo profesinės kompetencijos ribose „teisėjo padėjėjas“ arba, kaip teigiama doktrinoje, mokslinis teisėjas¹⁵, kuris, vadovaudamasis savo profesinės srities specialiomis žiniomis, atlieka ekspertinius tyrimus ir pateikia išvadas, padedančias teismui nustatyti reikšmingas bylai aplinkybes.

1.3. Liudytojas

Baudžiamajame ir civiliniame procese kaip liudytojas gali būti šaukiamas kiekvienas asmuo, apie kurį yra duomenų, kad jis gali žinoti kokių nors reikšmės bylai išspręsti turinčių aplinkybių¹⁶. Liudytojui bendrai keliamas reikalavimas yra – sugebėjimas teisingai suvokti reikšmingai bylai aplinkybes ir duoti dėl jų parodymus¹⁷. Be to, liudytojas neturi turėti suinteresuotumo bylos baigtimi ar jos eiga. Liudytojo nesuinteresuotumas užtikrina jo parodymų patikimumą, kuris yra būtina sąlyga norint išvengti neteisingo ar nepagrįsto asmens nuteisimo, ar nepagrįsto sprendimo priėmimo¹⁸.

Liudytojas padeda teismui nustatyti byloje tiesą. Liudytojo priedermę geriausiai atskleidžia BPK ir CPK įtvirtintas liudytojo priesaikos tekstas, pagal kurį liudytojas prisiekia teismo posėdyje sakyti tik tiesą ir nieko nenuitylėti¹⁹.

Doktrinoje nurodoma, kad asmuo įgyja liudytojo statusą nuo to momento, kai tampa informacijos turėtoju ir gali tą informaciją perduoti teismui. Asmuo gali tapti informacijos turėtoju dviem būdais. Pirmu būdu, asmuo gali tapti informacijos turėtoju tiesiogiai – savo rega, klausa, uosle, skoniu ar kitais jūtimais suvokdamas faktines aplinkybes, kurios gali būti svarbios bylai²⁰. Antru būdu, netiesiogiai pažįstant bylai

¹⁴ Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas (2002). *Valstybės žinios*, 112-4969. 17 straipsnis; Teismo ekspertų profesinės etikos kodeksas, patvirtintas Teismo ekspertų veiklos koordinavimo tarybos 2014 m. vasario 24 d. sprendimu Nr. B-16 (2014). TAR, 2954. 6.2. punktas.

¹⁵ Šivickaitė-Moldarienė, L. (2024). *Teismo eksperto mokslinės-praktinės ir procesinės kompetencijos vertinimo ypatumai ir pasekmės teisingam teismo sprendimui*. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas. p. 10, 11, 111

¹⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341. 78 straipsnis; Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 36-1340. 189 straipsnis.

¹⁷ Žibaitė-Neliubšienė, R. (2016). *Asmenų parodymų patikimumo probleminiai klausimai*. Jurisprudencija. 23 (2), p. 312

¹⁸ Ažubalytė, R., Jurka, R. ir Zajančkauskienė, J. (2016). *Baudžiamojo proceso teisė. Bendroji dalis*. Vadovėlis, Mykolo Romerio universitetas. p. 215

¹⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341. 277 straipsnio 2 dalis; Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 36-1340. CPK 192 straipsnio 4 dalis.

²⁰ Ažubalytė, R., Jurka, R. ir Zajančkauskienė, J. (2016). *Baudžiamojo proceso teisė. Bendroji dalis*. Vadovėlis, Mykolo Romerio universitetas. p. 217

svarbias faktines aplinkybes, t. y. kai potencialus liudytojas sužino tam tikrą svarbią informaciją iš kito asmens. Liudijimu teisėjai gali vadovautis ieškodami, rinkdami ir tikrindami kitus bylos duomenis.

Apibendrinus galima daryti išvadą, kad liudytojas civilinėse ir baudžiamosiose bylose turi pareigą teisingai perduoti teismui jo tiesiogiai (ar netiesiogiai) suvoktą bylai reikšmingą informaciją, kuri padeda teismams nustatyti bei atskleisti nagrinėjamos bylos aplinkybes.

2. Teismo medicinos eksperto išvadų reikšmė baudžiamajame procese

Siekiant nustatyti, ar teismo medicinos ekspertas yra baudžiamajame procese labiau teisėjas, ar liudytojas, tikslinga pirmiausia aptarti baudžiamojo proceso subtilybes.

Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalyje, BPK 44 straipsnio 6 dalyje įtvirtintas nekaltumo prezumpcijos principas lemia, kad pareiga įrodinėti asmens kaltę baudžiamajame procese tenka valstybės pareigūnams, be to, iš nekaltumo prezumpcijos principo išplaukia kitas baudžiamojo proceso principas – „*in dubio pro reo*“, reiškiantis, kad visos abejonės dėl kaltinamojo kaltės turi būti aiškinamos tik jo naudai²¹. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje pažymima, kad byloje nustatytos faktinės aplinkybės dėl asmens kaltės turi leisti daryti vienintelę bei nedviprasmišką išvadą, kartu parežiant, kad dėl asmens kaltės teismai jokių būdu negali daryti savavališkų išvadų, kurios būtų nepagrįstos įrodymais ir taip pažeisti nekaltumo prezumpciją²². Atitinkamai teismai baudžiamosiose bylose apkaltinamąjį nuosprendį turi pareigą pagrįsti ne prielaidomis, o patikimais įrodymais, iš kurių analizės turi logiškai išplaukti kaltinamojo kaltę bei kitas svarbias aplinkybes patvirtinančios išvados, o kaltinimui prieštaraujantys duomenys turi būti paneigti²³.

Baudžiamojo proceso paskirtis suponuoja būtinumą tam tikrais atvejais bylai reikšmingų aplinkybių nustatymui pasitelkti į pagalbą specialiųjų žinių turinčius ekspertus (specialistus). Antai teisėjai nedisponuoja medicinos žiniomis. Todėl baudžiamajame procese teismo medicinos eksperto žinių panaudojimas yra būtinas tada, kai be jų negalėtų būti nustatytos aplinkybės, kurių neišsiaiškinus, teismas neturėtų galimybės pagrįstai nuspręsti, ar buvo padaryta nusikalstama veika ir ar atsakomybėn traukiamas žmogus yra kaltas, dėl tos veikos padarymo. Atsižvelgiant į tam tikrų atskirų kategorijų baudžiamųjų bylų specifiką, teismo medicinos ekspertizę baudžia-

²¹ Goda, G. (2002). *Nekaltumo prezumpcija: įtvirtinimas Lietuvos teisėje ir kai kurie teisiniai aspektai*. Teisė, 44, 42–53, p. 48

²² Pavyzdžiui, Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. kovo 20 d. sprendimas byloje Telfner prieš Austriją.

²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. spalio 27 d. Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių nuosprendžių surašymą, apžvalga.

majame procese būtina skirti: 1) nusikaltimų žmogaus gyvybei byloje, kuriose teismo medicinos ekspertas atlieka mirties priežasties nustatymo tyrimą (autopsiją), nustato mirties priežastį, laiką, sužalojimus, jų padarymo laiką, būdą, priemones, sveikatos sutrikdymo mastą ir kt. ir, 2) nusikaltimų žmogaus sveikatai byloje, kuriose teismo medicinos ekspertas atlieka sveikatos sutrikdymo masto nustatymo tyrimą, nustato sužalojimus, jų padarymo priemones, būdą, laiką, atlieka lytinių būklių, išžaginimo, seksualinio prievartavimo, tvirkinamųjų veiksmų tyrimus ir kt.²⁴.

Tais atvejais, kai baudžiamojon atsakomybėn yra traukiami gydytojai, tik kiti gydytojai, kurie yra tam tikros srities ekspertais, gali įvertinti gydytojų veiksmų teisingumą bei pagrįstumą²⁵, todėl teismo medicinos ekspertai taip pat visada pasitelkiami medicininio pobūdžio baudžiamosiose byloje, kuriose, atlikę deontologinę ekspertizę: 1) nustato ligos, sužalojimo pobūdį, gydymo teisingumą, neteisingo gydymo padarinius, ar buvo galima išvengti mirties, esamą sveikatos būklę; 2) įvertina diagnostikos teisingumą ir atlikimą laiku, ištirimo apimtį ir teisingos diagnozės nustatymo galimybę, ar buvo laikomasi atitinkamos srities ištirimo ir gydymo standartų, mirties priežastį, ar buvo galima išgydyti pacientą be pasekmių²⁶.

Kasacinės instancijos teismo praktikoje nuosekliai formuojama, kad ekspertizės aktai ar specialisto išvados, atitinkantys BPK 20 straipsnyje nustatytus reikalavimus, turi būti teismo įvertinti tokiomis pačiomis taisyklėmis kaip ir bet kokie kiti įrodymai – pagal teisėjo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiau ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaujantis įstatymu²⁷. Nors baudžiamajo proceso kodekso nuostatos nesuteikia ekspertizės aktui ar specialisto išvada didesnės įrodomosios galios nei kitiems įrodymams, visgi baudžiamajame procese jiems yra keliami žymiai aukštesni reikalavimai ir, atsižvelgiant į ekspertizės akto ar specialisto išvados

²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. kovo 28 d. Baudžiamajo proceso kodekso normų, reglamentuojančių specialiųjų žinių panaudojimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga; Teismo ekspertizių darymo Valstybinėje teismo medicinos tarnyboje nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2017 m. sausio 25 d. įsakymu Nr. V-73 (2017). TAR, 1649; Sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. gegužės 23 d. įsakymu Nr. V298/158/A1-86 (2003). *Valstybės žinios*, 52-2357; Generalinio prokuroro rekomendacijos dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2011 m. sausio 18 d. įsakymu Nr. I-14 (2011). *Valstybės žinios*, Nr. 8-379.

²⁵ Kibišaitis, A. (2003). *Gydytojo veiksmų standarto samprata ir reikšmė taikant gydytojų civilinę atsakomybę Lietuvoje ir užsienio valstybėse*. Teisė, p. 47.

²⁶ Šivickaitė-Moldarienė, L. (2021). *Deontologinės ekspertizės išvadų reikšmė Lietuvos baudžiamajame procese*. Teisė, 120, p. 107; Šivickaitė-Moldarienė, L. (2024). *Teismo eksperto mokslinės-praktinės ir procesinės kompetencijos vertinimo ypatumai ir pasekmės teisingam teismo sprendimui*. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas. p. 43.

²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. kovo 28 d. Baudžiamajo proceso kodekso normų, reglamentuojančių specialiųjų žinių panaudojimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga.

prigimtį bei duomenų gavimo aplinkybes, tokios išvados teismų praktikoje laikomos objektyvesnėmis²⁸.

Siekiant nustatyti, kokią reikšmę apkaltinamojo, išteisinamojo nuosprendžio priėmimui turi teismo medicinos eksperto išvados, buvo atlikta nusikaltimų žmogaus gyvybei ir medicininio pobūdžio bylų analizė. Analizuoti teismų baigiamieji aktai bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei, kuriose kaltinamasis buvo pripažintas kaltu tyčia atėmęs žmogui gyvybę ir, medicininio pobūdžio baudžiamosios bylos, kaip jos įvardijamos doktrinoje²⁹, kuriose gydytojas buvo pripažintas kaltu (arba išteisintas) dėl neatsargumo pacientui atėmęs gyvybę.

Baudžiamoji atsakomybė už žmogaus gyvybės atėmimą kyla tuo atveju, kai tarp kaltininko padarytos veikos ir atsiradusių padarinių, teismai nustato priežastinį ryšį³⁰. Nustatant priežastinį ryšį turi būti nustatyta ir atsižvelgta į tai, ar kaltinamojo veika buvo būtina sąlyga mirčiai kilti, todėl bylose, kuriose nagrinėjami nusikaltimai žmogaus gyvybei, esant keliems kaltinamiesiems, teismai turi pareigą nustatyti, ar visų kaltinamųjų, ar tik dalies iš jų smurtiniai veiksmai lėmė asmens mirtį. Taip pat teismai turi atmesti versijas, ar kiti veiksniai (pavyzdžiui, liga, paties mirusiojo pasidaryti sužalojimai, vėliau patirti sužalojimai ir kt.) nebuvo pagrindine mirties priežastimi.

Atlikus analizę bylų, kuriose kaltinamasis buvo pripažintas kaltu tyčia atėmęs kito žmogaus gyvybę, nustatyta, kad visose bylose teismai nustatė bei konstatavo, kad asmens mirtį lėmė konkretaus nuteistojo veiksmai, taip pat atmetė versijas, kad tik bendrininkų padaryti sužalojimai ar kiti veiksniai galėjo nulemti mirtį. Tokią išvadą teismai padarė vadovaudamiesi teismo medicinos ekspertų / specialistų atliktų ekspertinių tyrimų išvadomis, jų duotais paaiškinimais apie asmens mirties priežastį, laiką, sveikatos būklę, padarytus sužalojimus ir jų padarymo mechanizmą³¹. Taip pat, vadovaudamiesi teismo medicinos ekspertų / specialistų pateiktomis išvadomis

²⁸ Maslauskaitė, G., Khatsernova, S. (2017). *Teismo ekspertizės ir objektų tyrimo reglamentavimo baudžiamajame procese Lietuvoje pakankamumas, atsižvelgiant į Europos Sąjungos standartus*. Mokslo studija. p. 5; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. kovo 28 d. Baudžiamosios proceso kodekso normų, reglamentuojančių specialiųjų žinių panaudojimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga.

²⁹ Šivickaitė-Moldarienė, L. (2024). *Teismo eksperto mokslinės-praktinės ir procesinės kompetencijos vertinimo ypatumai ir pasekmės teisingam teismo sprendimui*. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas. p. 96; Švedas, G., Gutauskas, A. (2022). *Probleminiai gydytojo ar kito sveikatos priežiūros specialisto baudžiamosios atsakomybės už neatsargiai padarytą žalą paciento gyvybei arba sveikatai pagal Lietuvos Respublikos baudžiamuosius įstatymus aspektai*. Iš: Sudavičius, B. Kelyje su Konstitucija. p. 383.

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-322-511/2016.

³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-241-788/2019; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. birželio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-231-303/2018; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-322-511/2016; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-587-697/2015.

apie gydytojų veiksmų teisingumą ir galimą priežastinį ryšį tarp gydytojų veiksmų ir asmens mirties, teismai patikrino ir paneigė kaltinamųjų gynėbos iškeltas versijas, teigiant, kad ne kaltinamųjų padaryti sužalojimai, o sveikatos priežiūros specialistų netinkami veiksmai galėjo lemti nukentėjusiojo mirtį³².

Medicininio pobūdžio bylose gydytojui baudžiamoji atsakomybė kyla, kai yra įrodoma, kad gydytojas veikė pavojingai – prieš paciento interesus³³. Baudžiamoji atsakomybė kyla tais atvejais, kai yra padaromas nusikaltimas, t. y. kai įrodoma, kad nepalankios gydymo baigties priežastys peržengė nelaimingo atsitikimo arba gydytojo klaidos ribą³⁴.

Lauros Šivickaitės-Moldarienės daktaro disertacijoje nustatyta, kad visose medicininio pobūdžio bylose teismai nustato priežastinį ryšį tarp gydytojų veiksmų bei paciento mirties ir, pripažįsta gydytoją kaltu arba jį išteisina, remdamiesi išimtinai specialių medicinos žinių turinčių subjektų (teismo medicinos ekspertų, specialistų) išvadomis³⁵. Darydami išvadą dėl gydytojo kaltės neatsargiai atėmus pacientui gyvybę, teismai vadovaujasi teismo medicinos ekspertų / specialistų pateiktomis išvadomis apie mirties priežastį ir gydytojo veiksmų, gydant pacientą teisingumą (t. y. nustatytos diagnozės, pasirinkto gydymo ir gydymo metodų teisingumą, paciento priežiūros viso gydymo metu tinkamumą, ar buvo laikomasi atitinkamos gydytojo veiklos srities ištyrimo bei gydymo standartų ir kt.)³⁶. Taip pat teismo medicinos ekspertai / specialistai nustato, ar konkrečiu bylos atveju buvo galima išvengti paciento mirties, nustatyti teisingą diagnozę.

Taigi galima daryti išvadą, kad nors teismo medicinos ekspertai neturi teisės pateikti išvadų teisiniais klausimais, t. y. pasisakyti kas yra kaltas, tačiau teismo medicinos ekspertų išvados yra iš dalies esminis įrodymas, kuriuo remiantis, nusikaltimų žmogaus gyvybei ir medicininio pobūdžio baudžiamosiose bylose, teismai nustato

³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-511/2006; Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. kovo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-58-387/2020.

³³ Švedas, G., Gutauskas, A. (2022). *Probleminiai gydytojo ar kito sveikatos priežiūros specialisto baudžiamosios atsakomybės už neatsargiai padarytą žalą paciento gyvybei arba sveikatai pagal Lietuvos Respublikos baudžiamuosius įstatymus aspektai*. Iš: Sudavičius, B. (2022). Kelyje su Konstitucija. p. 379.

³⁴ Garmus et al., 2000, cituotas Šivickaitė-Moldarienė, 2024, p. 101

³⁵ Šivickaitė-Moldarienė, L. (2024). *Teismo eksperto mokslinės-praktinės ir procesinės kompetencijos vertinimo ypatumai ir pasekmės teisingam teismo sprendimui*. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas. p. 9-11, 153-165.

³⁶ Šivickaitė-Moldarienė, L. (2021). *Deontologinės ekspertizės išvadų reikšmė Lietuvos baudžiamajame procese*. Teisė, 120, p. 107; Šivickaitė-Moldarienė, L. (2024). *Teismo eksperto mokslinės-praktinės ir procesinės kompetencijos vertinimo ypatumai ir pasekmės teisingam teismo sprendimui*. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas. p. 43, 127-165; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-78-511/2019; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-299/2008; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. rugsėjo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-563/2006; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. rugsėjo 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-624/2002.

priežastinį ryšį tarp konkretaus asmens veikos ir kilusių neigiamų padarinių³⁷. Tai leidžia laikyti teismo medicinos ekspertą ne liudytoju, o kaip teigiama doktrinoje „*moksliniu teisėju*“, kurio specialių medicinos žinių pagrindu pateiktų išvadų dėka, teismas baudžiamajame procese gali tinkamai įgyvendinti savo pareigą priimti teisingą bei pagrįstą sprendimą dėl asmens kaltės³⁸. Tokią išvadą patvirtina anketinės apklausos rezultatai. Du iš aštuonių apklausų užpildžiusių Vilniaus apygardos teismo baudžiamąsias bylas nagrinėjančių teisėjų, nurodė, kad baudžiamajame procese teismo medicinos ekspertą laiko labiau teisėju nei liudytoju.

3. Teismo medicinos ekspertas civilinėse bylose

Gydytojams ir kitiems sveikatos priežiūros specialistams tenka ypač svarbus vaidmuo užtikrinant žmogaus teisę į gyvybę, sveikatą, tačiau jų veikloje nėra išvengiama klaidų, kurios lemia ypač skaudžius padarinius. Pacientas turi teisę į žalos, padarytos pažeidus jo teises teikiant sveikatos priežiūros paslaugas, atlyginimą. Kasacinio teismo jurisprudencijoje išaiškinta, kad gydytojų civilinė atsakomybė už netinkamą gydymą yra profesinė atsakomybė, tai yra specialisto atsakomybė už netinkamą profesinių pareigų vykdymą, ji yra specifinė neteisėtų veiksmų ir kaltės, kaip civilinės atsakomybės sąlygų, aspektais. Gydytojo profesinės atsakomybės pobūdis yra nulemtas sveikatos priežiūros, kaip visuomenės veiklos srities, reikšmingumo ir su tuo susijusios būtinybės garantuoti tinkamą sveikatos priežiūros paslaugų teikimą visuomenei. Gydytojas, kaip profesionalas, turi specialiųjų žinių, t. y. žmogui gyvybiškai svarbiais klausimais žino ir gali daugiau negu kiti, be to, jis turi pripažintą teisę specialiąsias žinias taikyti ir kvalifikaciją patvirtinančius dokumentus; specialisto turima kvalifikacija sukuria teikiamų paslaugų kokybės prezumpciją, žmogus, pasikliovęs specialistu, turi jaustis saugus, todėl atitinkamos profesijos asmeniui yra taikomi griežtesni atidumo, atsargumo bei rūpestingumo reikalavimai. Tai yra esminis profesionalo atsakomybės bruožas. Gydytojo veiksmų neteisėtumas ir kaltė, kaip civilinės atsakomybės sąlygos, gali būti konstatuojami esant lengvesnio laipsnio pareigos elgtis rūpestingai ir apdairiai pažeidimui, negu įprastu civilinės atsakomybės atveju³⁹.

Civilinėse bylose galima pasitelkti privačių teismo medicinos ekspertų išvadų, tačiau CPK 218 straipsnyje nurodyta, kad civiliniame procese eksperto išvada teismui

³⁷ Šivickaitė-Moldarienė, L. (2021). *Deontologinės ekspertizės išvadų reikšmė Lietuvos baudžiamajame procese*. Teisė, 120, p. 111; Šivickaitė-Moldarienė, L. (2024). *Teismo eksperto mokslinės-praktinės ir procesinės kompetencijos vertinimo ypatumai ir pasekmės teisingam teismo sprendimui*. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas. p. 158.

³⁸ Šivickaitė-Moldarienė, L. (2024). *Teismo eksperto mokslinės-praktinės ir procesinės kompetencijos vertinimo ypatumai ir pasekmės teisingam teismo sprendimui*. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas. p. 61, 157.

³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-553/2013.

yra neprivaloma ir įvertinama pagal vidinį teisėjo įsitikinimą, pagrįstą visapusišku, išsamiu ir objektyviu byloje esančių įrodymų ištyrimu. Medicinio pobūdžio bylose yra skiriama deontologinė teismo ekspertizė, todėl iškyla klausimas, kuo ši ekspertizės rūšis išsiskiria iš kitų teismo ekspertizių?

Deontologinė teismo ekspertizė yra viena iš teismo ekspertizės rūšių, skirta įvertinti nustatytą diagnozę, gydymo taktiką ir spręsti kitus klausimus⁴⁰. Kasacinio teismo praktikoje išaiškinta, kad deontologinė ekspertizė yra specifinė ekspertizės rūšis. Teisės doktrinoje nurodoma, kad ją iš kitų rūšių išskiriantis ypatumas, be kita ko, yra tas, kad tokią ekspertizę visada atlieka ekspertų komisija – be teismo eksperto, pasitelkiami ir kitų medicinos specialybių gydytojai, neturintys teismo eksperto statuso; ekspertų komisija vertina gydytojų veiksmus, nurodyma ne tik padarytą gydymo klaidą, bet ir jos reikšmę asmens sveikatos sutrikdymui, t. y. nustato ne tik ligos, sužalojimo pobūdį, bet ir gydymo teisingumą, neteisingo gydymo pasekmes, diagnostikos teisingumą ir savalaikiškumą, ar sveikatos priežiūros specialisto veiksmai priežastiniu ryšiu susiję su atsiradusiais pavojingais sveikatai padariniais ir šie padariniai atsirado dėl tiesioginės sveikatos priežiūros specialisto teiktų paslaugų kokybės. Šiam tyrimui pateikiami asmens medicininiai dokumentai, specialisto ar eksperto išvada, kita medžiaga. Taigi, deontologinę ekspertizę atlikę ekspertai pateikia išvadą, grindžiamą objektyviais duomenimis, ir tokia išvada yra konstatuojamas sveikatos priežiūros specialisto veiksmų (ne)teisėtumas (kaltė) medicinine prasme. Bylą nagrinėjantis teismas atlieka teisinį deontologinėje ekspertizėje padarytų išvadų vertinimą⁴¹. Sprendžiant dėl gydytojų veiksmų teisėtumo, reikšmingi įrodymai ir kaip patikimesni gali būti vertinami teismo medicinos ekspertizės išvada, taip pat rašytiniai įrodymai, kuriuose pateikiami duomenys, gauti atlikus reikalingus tyrimus ir pritaikius specialiąsias žinias, atitinkamos srities specialistų paaiškinimai⁴². Medicininio pobūdžio bylose teismo ekspertams svarbu yra įvertinti pirmiau buvusio žmogaus sveikatos būklę, taikytiną gydymą ir reakciją į jį. Kitaip sakant turi atlikti medicininį dokumentų vertinimą. Siekiant atsakyti į vieną iš iškeltų uždavinių, būtina išsiaiškinti, kaip pirmosios instancijos teismas, Lietuvos apeliacinis teismas ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas civilinėse bylose dėl gydytojų kaltės vertina medicinos eksperto išvadas ir kokią reikšmę joms suteikia.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje civilinėje byloje Nr. e2-391-513/2018 nagrinėtas klausimas dėl gydytojų kaltės teikiant sveikatos priežiūros paslaugas, kai dėl atliktos operacijos mirė pacientas. Pirmosios instancijos teismas, siekdamas nustaty-

⁴⁰ Teismo ekspertizių darymo Valstybinėje teismo medicinos tarnyboje nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2017 m. sausio 25 d. įsakymu Nr. V-73 (2017). TAR, 1649. 5.3. papunktis.

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 7 d. nutartis civilinėje byloje; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. sausio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-43-313/2023; Šivickaitė-Moldarienė, L. (2021). *Deontologinės ekspertizės išvadų reikšmė Lietuvos baudžiamajame procese*. Teisė, 120, 104–116.

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 2 d. nutartis civilinėje byloje

ti, ar Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos Pacientų sveikatai padarytos žalos nustatymo komisijos sprendime nurodyta, kad pateikta medicininė dokumentacija rodo, jog konsiliumo nustatyta gydymo ir operacijos taktika buvo tinkama, pacientui atlikti visi įprasti tyrimai, o operacijos metu teikiamos sveikatos priežiūros paslaugos atitiko reikalavimus. Be to, operacijos metu įvykęs kraujavimas nelaikomas gydytojų klaida. Įvertinęs pateiktą medicininę dokumentaciją, specialistas pateikė nuomonę, kad teikiant asmens sveikatos priežiūros paslaugas gydytojų klaidų padaryta nebuvo. Įvertinti pateiktą sprendimą, t. y., ar duomenys yra objektyvūs ir pagrįsti, buvo paskirta deontologinė ekspertizė, kurią atliko Valstybinė teismo medicinos tarnyba. Ekspertizės akto išvadoje buvo konstatuota, kad pacientui ligoninėje atliktos operacijos metu buvo teiktos tinkamos sveikatos priežiūros paslaugos, iki operacijos buvo atlikti ir įvertinti visi reikalingi tyrimai, paciento ištyrimui buvo taikyti tinkami metodai. Ekspertizės akte nurodyta, kad pateiktoje medicinos dokumentacijoje nėra duomenų apie galimą plaučių arterijos aterosklerozę, plaučių arterijos sienelės būklę. Operuojantys chirurgai plaučių arterijos sienelės būklę gali įvertinti tik operacijos metu. Nagrinėjamu atveju nei Komisijai išvadą teikęs gydytojas specialistas, nei ekspertizę atlikę teismo medicinos ekspertai nenustatė gydytojų klaidų ar netinkamo gydymo paslaugų teikimo faktų, teismas neturi pagrindo abejoti gydytojo specialisto išvados ir ekspertizės akto išvadų teisingumu ar specialisto ir ekspertų kompetencija, o byloje nesant jų išvados paneigiančių įrodymų (CPK 178 straipsnis) nėra teisinio pagrindo konstatuoti gydytojo neteisėtus veiksmus.

Lietuvos apeliacinio teismo nutartyje civilinėje byloje Nr. 2A-424-467/2024 nagrinėtas klausimas dėl netinkamai suteiktų asmens sveikatos priežiūros paslaugų, kurios ilgainiui lėmė piktybinio darinio susiformavimą. Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministerijos Pacientų sveikatai padarytos žalos komisija nurodžiusi, kad gydytoja tinkamai atliko reikiama paslaugą, tinkamai surinko anamnezės duomenis, taip pat iš paciento gavusi informaciją, jog jokių simptomų jis nejaučia. Pasisakydama dėl priežastinio ryšio sąlygos Komisija nurodė, kad ieškovui diagnozuotas piktybinis darinys praėjus pusantrų metų po echoskopijos tyrimo, todėl ieškovo teiginys, jog tai galėjo būti padaryta jau teikiant aptariamą sveikatos priežiūros paslaugas, yra spekuliatyvus. Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministerijos Pacientų sveikatai padarytos žalos komisija pateikė išvadą, kad, laikantis šeimos gydytojo siuntimo nustatytų kompetencijos ribų, medicininės paslaugos ieškovui buvo suteiktos savalaikiškai, tinkamai ir kokybiškai. Pirmosios instancijos teismas, siekdamas atsakyti į klausimą, ar tikrai paslauga buvo tinkamai ir kokybiškai suteikta, nutartimi paskyrė deontologinę ekspertizę. Teismo medicinos ekspertizės išvadoje buvo konstatuota, kad tyrimas atliktas tinkamai, nėra pagrindo abejoti jį atlikusios gydytojos kompetencija. Ieškovas vis tiek abejojo teismo medicinos ekspertų kompetencija ir ekspertizės akto išsamumu bei teikė prašymą skirti pakartotinę teismo medicinos ekspertizę. Prašymas buvo atmestas, motyvuojant tuo, kad ieškovas vilkina teismo procesą. Remdamasi teismo

medicinos ekspertizės išvadamis ir ekspertų paaiškinimais teismo posėdžio metu, Lietuvos apeliacinio teismo kolegija apeliacinį skundą atmetė kaip nepagrįstą ir paliko galioti pirmosios instancijos sprendimą, kuriuo ieškiny buvo atmestas.

Vilniaus apygardos teismo sprendime civilinėje byloje Nr. 2-2759-781/2017 nagrinėtas klausimas dėl netinkamai suteiktų odontologijos paslaugų, kurios lėmė pacientui padarytą žalą. Ieškovė nurodo, kad atsakovas pažeidė Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.729 straipsnio ir Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos atlyginimo įstatymo 5 bei 17 straipsnio 2 dalyje nustatytus reikalavimus, atimdamas iš pacientės teisę pačiai priimti sprendimus dėl gydymo, atliekant procedūrą prieš ieškovės valią (nesuderinus gydymo plano ir negavus ieškovės sutikimo, neatlikus jokių tyrimų ir neįsitikinus tokios kraštutinės procedūros būtinumu), taip pat pažeisdamas kitus bendrųjų ir specialiųjų aktų reikalavimus kurie detalčiai išvardinti tiek Valstybinės akreditavimo sveikatos priežiūros veiklai tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos 2014 m. gegužės 9 d. direktoriaus įsakyme, tiek Pacientų sveikatai padarytos žalos nustatymo komisijos sprendime. Pažymėtina, kad nurodyti gydytojo neteisėti veiksmai padaryti kaltai, nes jis žinojo apie jo veiklai keliamus reikalavimus. Valstybinės akreditavimo sveikatos priežiūros veiklai tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos direktorius 2014 m. gegužės 9 d. įsakymu nustatė, kad pacientei M. G. odontologijos sveikatos priežiūros paslaugos buvo teiktos pažeidžiant teisės aktų ir įstaigos vidaus dokumentų reikalavimus bei pacientės teisę į kokybiškas asmens sveikatos priežiūros paslaugas. Buvo nustatyta, kad ieškovei minėtomis datomis R. G. paslaugos buvo teiktos nesudarius rašytinės sutarties dėl paslaugų teikimo; be kita ko, gydytojas R. G. pasirašytinai nesupažindino pacientės (ieškovės) su paciento gydymo planu, neiformino raštiško ieškovės sutikimo chirurginėms intervencijoms, pildė netinkamos formos įrašus. Atlikus deontologinę ekspertizę buvo nustatyta, kad gydymas buvo suteiktas tinkamas, bet pažeisdamas kitus bendrųjų ir specialiųjų aktų reikalavimus. Todėl teismas, vadovaudamasis Valstybinės akreditavimo sveikatos priežiūros veiklai tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos 2014 m. gegužės 9 d. direktoriaus įsakymu, tiek Pacientų sveikatai padarytos žalos nustatymo komisijos sprendimu ir deontologinės ekspertizės aktu ieškinį tenkino iš dalies.

Taip pat Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nutartyje civilinėje byloje Nr. e3K-3-43-313/2023 pasisakė dėl deontologinės ekspertizės akto įrodomosios reikšmės sprendžiant dėl sveikatos paslaugų teikėjo civilinės atsakomybės ir paciento sveikatai padarytos žalos atlyginimo. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodo, kad vienas esminių įrodymų nagrinėjamo pobūdžio bylose – deontologinės ekspertizės aktas, kuriame turi atsispindėti medicinos žiniomis grindžiamos ekspertų išvados dėl konkrečių, individualių atveju reikšmingų aplinkybių. Atlikdami šios rūšies ekspertizę ekspertai nustato ne tik ligos, sužalojimo pobūdį, bet ir gydymo, diagnostikos teisingumą bei savalaikiškumą, identifikuoja padarytas gydymo klaidas. Tačiau įrodinėjimo procesui ginčiuose dėl sveikatos priežiūros paslaugų teikėjo paciento sveikatai padarytos žalos atlyginimo

taikomi bendrieji CPK įtvirtinti reikalavimai, ekspertizės išvada yra vertinama pagal tokias pačias taisykles kaip ir kitos įrodinėjimo priemonės, taikant įrodymų pakankamumo ir patikimumo kriterijus. Tam, kad teismas galėtų visavertiškai remtis deontologinės ekspertizės akte pateiktomis ekspertų išvadomis, vertinti jas kitų bylos duomenų kontekste, pats aktas turi atitikti įstatyme nustatytus reikalavimus, be kita ko, tyrimas turi būti atliktas nešališko eksperto (ekspertų komisijos), jis turi būti išsamus, apimti visus bylos nagrinėjimo dalyką sudarančius reikšmingus aspektus. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad deontologinės ekspertizės atlikimo atveju, atsižvelgiant į šios rūšies teismo ekspertizės ypatumus, susijusius su ekspertų komisijos, kuri atlieka tyrimą ir pateikia bendrą išvadą, sudėtimi (be teismo eksperto, pasitelkiami ir kitų medicinos specialybių gydytojai, neturintys teismo eksperto statuso), pagrindą teismui abejoti ekspertizės išvados patikimumu gali suponuoti paaiškėjęs faktas, keliantis abejonių dėl bet kurio iš ekspertų komisijos narių nešališkumo.

Taigi galima daryti išvadą, kad teismo medicinos ekspertas civiliniame procese – tai nepriklausomas ir objektyvus specialistas, kuris atlieka ekspertizę, remdamasis savo žiniomis ir kompetencija, siekiant padėti teismui priimti sprendimą. Ekspertas teikia išvadas apie specifinius klausimus, kurių teismas nesugeba išspręsti pats dėl tam tikrų techninių ar mokslinių žinių trūkumo. Eksperto išvados gali būti naudojamos kaip įrodymai, tačiau civiliniame procese eksperto išvada teismui yra neprivaloma ir įvertinama pagal vidinį teisėjo įsitikinimą, pagrįstą visapusišku, išsamiu ir objektyviu byloje esančių įrodymų ištyrimu. Šeši iš aštuonių anketinę apklausą užpildžiusių Vilniaus apygardos teismo civilinės bylas nagrinėjančių teisėjų, nurodė, kad civiliniame procese teismo medicinos ekspertą laiko labiau liudytoju nei teisėju.

Išvados

1. Teisėjo priedermė tiek civiliniame, tiek baudžiamajame procese yra vykdyti teisingumą, priimant teisingą susiklosčiusiai situacijai baigiamąjį aktą. Teismo ekspertas civiliniame ir baudžiamajame procese atlieka ekspertizę ir teikia išvadą, kai nustatyti bylai reikšmingoms aplinkybėms yra būtina pasitelkti specialias – mokslo, technikos, medicinos, meno ar bet kokios kitos srities (išskyrus teisės) žinias, kuriomis teisėjai nedisponuoja. Tuo tarpu liudytojas turi pareigą teismui teisingai perduoti jo tiesiogiai (ar netiesiogiai) suvoktą bylai reikšmingą informaciją.
2. Atlikta teismų baigiamųjų aktų, priimtų baudžiamosiose ir civilinėse bylose, analizė parodė, kad teismo medicinos ekspertų išvados yra iš dalies esminis įrodymas, kuriuo vadovaudamiesi teismai nusikaltimų žmogaus gyvybei ir medicininio pobūdžio baudžiamosiose bylose nustato ir konstatuoja priežastinį ryšį tarp asmens veikos ir kilusių neigiamų padarinių. Tai leidžia baudžiamajame procese teismo medicinos ekspertą laikyti, kaip nurodoma mokslinėje doktrinoje – „moksliniu teisėju“. Tokią išvadą patvirtina ir atliktos anketinės apklausos rezultatai. Anketi-

nę apklausą užpildę baudžiamąsias bylas nagrinėjantys Vilniaus apygardos teismo teisėjai nurodė, kad baudžiamajame procese teismo medicinos ekspertą laiko labiau teisėju nei liudytoju.

3. Civiliniame procese dėl netinkamai suteiktų sveikatos priežiūros paslaugų teismo medicinos eksperto išvada yra vienas iš įrodinėjimo būdų. Teismo medicinos eksperto išvada teismui yra neprivaloma ir įvertinama pagal vidinį teisėjo įsitikinimą, pagrįstą visapusišku, išsamiu ir objektyviu byloje esančių įrodymų ištyrimu. Todėl darytina išvada, kad civiliniame procese teismo medicinos ekspertas yra labiau liudytojas. Tokią tendenciją atspindi ir apklausos duomenys – Vilniaus apygardos teismo civilinių bylų teisėjai nurodė, kad civiliniame procese laiko teismo medicinos ekspertą labiau liudytoju nei teisėju.

Šaltinių sąrašas

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 36-1340.
4. Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas (2002). *Valstybės žinios*, 112-4969.
5. Sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. gegužės 23 d. įsakymu Nr. V298/158/A1-86 (2003). *Valstybės žinios*, 52-2357.
6. Teismo ekspertizės darymo Valstybinėje teismo medicinos tarnyboje nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2017 m. sausio 25 d. įsakymu Nr. V-73 (2017). *TAR*, 1649.
7. Teismo ekspertų profesinės etikos kodeksas, patvirtintas Teismo ekspertų veiklos koordinavimo tarybos 2014 m. vasario 24 d. sprendimu Nr. B-16 (2014). *TAR*, 2954
8. Generalinio prokuroro rekomendacijos dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2011 m. sausio 18 d. įsakymu Nr. I-14 (2011). *Valstybės žinios*, Nr. 8-379.

Specialioji literatūra:

9. Ažubalytė, R., Jurka, R. ir Zajančkauskienė, J. (2016). *Baudžiamojo proceso teisė. Bendroji dalis*. Vadovėlis, Mykolo Romerio universitetas.
10. Goda, G. (2002). Nekaltumo prezumpcija: įtvirtinimas Lietuvos teisėje ir kai kurie teisiniai aspektai. *Teisė*, 44, 42–53
11. Kibišaitis, A. (2003). Gydytojo veiksmų standarto samprata ir reikšmė taikant gydytojų civilinę atsakomybę Lietuvoje ir užsienio valstybėse. *Teisė*, 49, 38–51.
12. Maslauskaitė, G., Khatsernova, S. (2017). Teismo ekspertizės ir objektų tyrimo reglamentavimo baudžiamajame procese lietuvoje pakankamumas, atsižvelgiant į Europos

- Sajungos standartus. Mokslo studija [interaktyvus]. Prieiga internetu: https://teise.org/wp-content/uploads/2023/01/Maslauskaite_Khatsernova.pdf [žiūrėta 2025 m. gruodžio 15 d.].
13. Šivickaitė-Moldarienė, L. (2021). Deontologinės ekspertizės išvadų reikšmė Lietuvos baudžiamajame procese. *Teisė*, 120, 104–116, <https://doi.org/10.15388/Teise.2021.120.7>.
 14. Šivickaitė-Moldarienė, L. (2024). *Teismo eksperto mokslinės-praktinės ir procesinės kompetencijos vertinimo ypatumai ir pasekmės teisingam teismo sprendimui*. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas.
 15. Švedas, G., Gutauskas, A. (2022). Probleminiai gydytojo ar kito sveikatos priežiūros specialisto baudžiamosios atsakomybės už neatsargiai padarytą žalą paciento gyvybei arba sveikatai pagal Lietuvos Respublikos baudžiamuosius įstatymus aspektai. Iš: Sudaavičius, B. (2022). *Kelyje su Konstitucija*. Vilnius University Open Series, 371–393, doi: 10.15388/KSK.2022.18.
 16. Žibaitė-Neliubšienė, R. (2016). Asmenų parodymų patikimumo probleminiai klausimai. *Jurisprudencija*. 23 (2), 310-332, <https://doi.org/10.13165/JUR-16-23-2-09>.

Teismų praktika:

Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai

17. Telfner prieš Austriją [EŽTT], Nr. 33501/96 [2001-03-20]. ECLI:CE:ECHR:2001:0320JUD003350196

Konstitucinio teismo jurisprudencija

18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 10 d. sprendimas. *TAR*, 2907.
19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 3 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 72-3595.
20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 113-5737.
21. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 31 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 14-602.
22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. rugsėjo 17 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 108-4136.
23. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 111-4549.
24. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, 102-3957; 200.
25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, 15-402.

Bendrosios kompetencijos teismų sprendimai

26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. sausio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-43-313/2023.

27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-78-511/2019.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-241-788/2019.
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. liepos 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-391-513/2018.
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. birželio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-231-303/2018.
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-322-511/2016.
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-587-697/2015.
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-522-222/2015.
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-553/2013.
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-299/2008.
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-511/2006.
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. rugsėjo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-563/2006.
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. rugsėjo 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-624/2002.
39. Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-424-467/2024.
40. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. kovo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-58-387/2020.
41. Vilniaus apygardos teismo 2017 m. gruodžio 11 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-2759-781/2017.

Kiti šaltiniai:

42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. spalio 27 d. Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių nuosprendžių surašymą, apžvalga.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. kovo 28 d. Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių specialiųjų žinių panaudojimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga.
44. 2014 m. gruodžio 12 d. Europos Komisijos teisingumo efektyvumui stiprinti rekomendacijos Nr. CEPEJ(2014)14 „Dėl teismo eksperto vaidmens procese Europos Sąjungos valstybėse narėse“ [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/168074827a> [žiūrėta 2025 m. gruodžio 15 d.].

PRIEDAS

Anketa VAT teisėjams (2025 m.)⁴³

Interaktyvi, prieiga per internetą:

<https://forms.office.com/Pages/ResponsePage.aspx?id=ghrFgo1Uy-kO8-b9LfrHQElMCpEe1EZpCs49HKJi6lU5UMUuWNVBJTkIHOFKWFfEU-TA1OVJJUUtQWi4u>

Laba diena. Esame Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Teisės MAN studijų studentės Alina Stimburytė ir Evelina Jakštaitė. Rengiame mokslinį darbą (SMD), kuriame esminis dėmesys yra skiriamas teismo medicinos ekspertams ir deontologinio ekspertinio tyrimo išvadų reikšmei medicininio pobūdžio baudžiamosiose ir civilinėse bylose. Būtume labai dėkingos už Jūsų laiką, atsakant į mūsų darbui aktualius klausimus.

1. Su kokiomis bylomis (baudžiamosiomis ar civilinėmis) dirbate?
2. Kiek laiko esate teisėjas?
3. Ar yra tekę skirti deontologinį ekspertinį tyrimą (objektų tyrimą ar teismo ekspertizę)? Jei taip, kurios instancijos teisme, kokiose bylose, kiek kartų?
4. Ar pateikta deontologinė išvada turėjo įtakos galutiniam teismo sprendimui (ar buvo pripažinta įrodymu, ar išvada lėmė apkaltinamojo / išteisinamojo nuosprendžio priėmimą)?
5. Kaip manote, teismo medicinos ekspertas – labiau teisėjas ar liudytojas?

TEISMO MEDICINOS EKSPERTAS – LABIAU TEISÉJAS AR LIUDYTOJAS?

SANTRAUKA

Šiame straipsnyje nagrinėjama, ar teismo medicinos ekspertas baudžiamajame ir civiliniame procese veikia labiau kaip teisėjas ar liudytojas. Siekiant pateikti atsakymą į šį klausimą, buvo analizuojama baudžiamojo ir civilinio proceso įstatymai, bendrosios kompetencijos teismų baigiamieji aktai, L. Šivickaitės-Moldarienės darbai ir kiti šaltiniai. Taip pat buvo atlikta Vilniaus apygardos teismo teisėjų anketinė apklausa, siekiant nustatyti teisėjų požiūrį į teismo medicinos eksperto vaidmenį. Darbe buvo atskleista, kad nusikaltimų žmogaus gyvybei ir medicininio pobūdžio baudžiamosiose bylose teismo medicinos eksperto išvada yra vienas pagrindinių įrodymų nusta-

⁴³ Anketa rengta L. Šivickaitės-Moldarienės disertacijoje „Teismo eksperto mokslinės-praktinės ir procesinės kompetencijos vertinimo ypatumai ir pasekmės teisingam teismo sprendimui“ atliktos anketos pagrindu.

tant asmens kaltę, todėl teismo medicinos ekspertas baudžiamajame procese laikytinas labiau teisėju nei liudytoju. Civiliniame procese dėl netinkamai suteiktų sveikatos priežiūros paslaugų teismo medicinos eksperto išvada yra vienas iš įrodinėjimo būdų. Teismo medicinos eksperto išvada teismui yra neprivaloma ir įvertinama pagal vidinį teisėjo įsitikinimą, pagrįstą visapusišku, išsamiu ir objektyviu byloje esančių įrodymų ištyrimu. Todėl darytina išvada, kad civiliniame procese teismo medicinos ekspertas yra labiau liudytojas. Tokias išvadas patvirtina anketinės apklausos rezultatai. Du iš aštuonių anketinę apklausą užpildžiusių baudžiamąsias bylas nagrinėjančių teisėjų nurodė, kad baudžiamajame procese laiko teismo medicinos ekspertą labiau teisėju nei liudytoju. Šeši iš aštuonių apklausą užpildžiusių Vilniaus apygardos teismo civilinių bylų teisėjai, civiliniame procese teismo medicinos ekspertą laiko labiau liudytoju nei teisėju.

A FORENSIC EXPERT – MORE OF A JUDGE OR A WITNESS?

SUMMARY

This article examines whether a forensic expert acts more as a judge or a witness in criminal and civil proceedings. In order to answer this question, the Criminal and Civil procedure laws, final acts of the courts of general jurisdiction, the works of L. Šivickaitė-Moldarienė and other sources were analysed. A questionnaire survey of Vilnius Regional Court judges was carried out in order to determine the judges' attitudes towards the role of the forensic expert. The work revealed that in criminal cases of crimes against human life and of a medical nature, the forensic expert's opinion is one of the main pieces of evidence in determining a person's guilt, and that the forensic expert in criminal proceedings should be regarded as a judge rather than a witness. In civil proceedings for improperly provided healthcare, the forensic expert's report is a form of evidence. The opinion of a forensic expert is not binding on the court and is to be evaluated according to the judge's internal conviction based on an overall, full and objective examination of the evidence in the case. It follows that in civil proceedings the forensic expert is more of a witness. The results of the questionnaire survey confirm this conclusion. Two judges handling criminal cases indicated that, in criminal proceedings, they view a forensic expert more as a judge than a witness. Six out of eight judges of the Vilnius Regional Court of Civil Cases who completed the questionnaire consider an forensic expert to be more of a witness than a judge in civil proceedings.